

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОЦЕСУ ПРИГОТУВАННЯ ГОМОГЕННОЇ КОРМОВОЇ СУМІШІ

Мерінець Н.А., аспірант, Бойко І.Г., професор

*(Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка)*

В результаті виконання багатофакторного експерименту отримано рівняння регресії, яке описує технологічний процес подрібнення зернових кормів в рідині, визначені оптимальні параметри факторів, які впливають на якість подрібнення та побудовані поверхні відгуків і їх двомірні перетини, що характеризує нерівномірність коефіцієнта модуля помелу зерна в рідині.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку обладнання для приготування кормів показують, що інтенсифікація технологічних процесів при приготуванні і обробці кормів повинна бути направлена не тільки на фізико-механічне перетворення матеріалу, а також і на його структурне змінення на клітковому рівні, що розкриває природний потенціал кормів [1]. Одним із прикладів такого високоефективного обладнання є кавітаційні подрібнювачі, в яких в процесі приготування кормів відбувається процес ферментативного зброджування крохмалю з переходом його в такі форми, які легко засвоюються організмом тварини, а саме: глюкоза, фруктоза, мальтоза, галактоза і та інші. Згодовування таких кормів тваринам збільшує вміст у тілі тварин азоту до 30%, кальцію до 12 %, фосфору - 6.4 %, магнію – 4 %, покращує перетравність сирого протеїну на 12.3 %, сирій клітковини на 14.5 % і позитивно впливає на зростання живої маси тварин, а відповідно зменшує витрати корму [2]. Тому удосконалення конструкцій машин для інтенсифікації процесів гомогенізації і диспергування зернових кормів є перспективною науковою задачею.

Аналіз останніх досліджень. Процес гомогенізації харчових продуктів вперше був запропонований в кінці дев'ятнадцятого століття в Франції [3] і застосовувався при виробництві маргарину. Тому більш широкого розповсюдження процес гомогенізації набув в харчовій промисловості і цьому напрямку присвячені наукові роботи, виконані Кондратовим А.В. [4], Артемасовим В.В. [5], Чечко С.Г. [6] та іншими. Що стосується удосконалення технологій і засобів механізації приготування гомогенної кормової суміші для тварин, то цій тематиці присвячені роботи Кузнєцова М.Г. [7], Соляника М.Б. [8] та інших.

Авторами даної роботи також запропонована нова конструкція подрібнювального пристрою для приготування рідких кормів [9], яка відрізняється від існуючих тим, що має дві ступені подрібнення, за рахунок чого досягається значне зниження енергетичних витрат на процес подрібнення.

Ключовим моментом для обґрунтування оптимальних значень конструктивно-технологічних параметрів машини є вибір фактору оптимізації і проведення багатофакторного експерименту.

Результати досліджень. На підставі апріорної інформації встановлено, що на процес приготування гомогенної кормової суміші із зерна впливають наступні фактори: кінематичні – частота обертання шнека з ножем первинної ступені подрібнення, *об/хв.*; частота обертання ножа вторинної ступені подрібнення, *об/хв.*; час проведення подрібнення, *хв.* Варіювання решти факторів не здійснювали, а кодовані значення факторів фіксувались на постійному рівні з умов забезпечення ними максимальної ефективності процесу подрібнення зерна в рідині. За параметр оптимізації було прийнято якість подрібнення зерна в рідині, яка визначалась модулем помелу.

При плануванні багатофакторного експерименту з метою спрощення розрахунків проводилося кодування факторів, яке приведено в таблиці 1.

Таблиця 1- Кодовані значення факторів і рівні їх варіювання

Позначення факторів	x_1	x_2	x_3
Найменування факторів	Частота обертання шнека з ножем первинної ступені подрібнення, $n_1, об/хв.$	Частота обертання ножа вторинної ступені подрібнення, $n_2, об/хв.$	Час проведення подрібнення, $t, хв.$
Нульовий рівень, $X_{0i} (0)$	127	1550	11
Інтервал варіювання, ε_i	23	170	2
Верхній рівень фактора (+)	150	1720	13
Нижній рівень фактора (-)	104	1380	7

Для отримання експериментальних математичних залежностей впливу конструктивно-кінематичних параметрів гвинтового дозатора на якість дозування і визначення його раціональних параметрів була застосована методика планування багатофакторного експерименту і реалізований трьохрівневий план другого порядку Бокса-Бенкіна [10].

Послідовність виконання експериментальних досліджень виконувалась згідно матриці планування експериментів (таблиця 2). Отримані дані також заносились в таблицю 2.

Повторність дослідів, визначено згідно з рекомендаціями [10] при прийнятій надійності дослідів $H=0,95$ і граничній помилці $\Delta = \pm 3\sigma$, повинна бути рівна трьом.

Відтворюваність при однаковому числі паралельних дослідів на кожному поєднанні рівнів факторів перевірялася по критерію Кохрена. В результаті розрахунків критерій Кохрена склав $G_{розр} = 0,2018$. Табличне значення критерія Кохрена з числом степенів вільності $f = m - 1 = 2$ і $f = N = 15$ становить

$G_{табл} = 0,3346$ із чого слідує $G_{розн} = 0,2018 \leq G_{табл} = 0,3346$, тому процес вважається відтворюваним. При цьому дисперсія відтворюваності (помилка досліду) визначена по формулі (3.30) п. 3.4,7.2 [10] склала – $S_y^2 = 0,001$.

Таблиця 2. Матриця планування експериментів і результати дослідів

№ точки плану	Рандомізація досліду		x ₁	x ₂	x ₃	x ₁ x ₂	x ₁ x ₃	x ₂ x ₃	x ₁ ²	x ₂ ²	x ₃ ²	Результати експериментів		
												y ₁	y ₂	y ₃
1	64	14	+	+	0	+	0	0	+	+	0	1,17	1,07	1,11
2	40	9	-	-	0	+	0	0	+	+	0	1,53	1,61	1,58
3	90	15	+	-	0	-	0	0	+	+	0	1,67	1,65	1,69
4	40	10	-	+	0	-	0	0	+	+	0	1,29	1,34	1,31
5	20	3	+	0	+	0	+	0	+	0	+	1,17	1,19	1,18
6	26	5	-	0	-	0	+	0	+	0	+	1,51	1,62	1,57
7	18	2	+	0	-	0	-	0	+	0	+	1,42	1,47	1,46
8	31	6	-	0	+	0	-	0	+	0	+	1,28	1,27	1,31
9	36	7	0	+	+	0	0	+	0	+	+	1,11	1,17	1,15
10	44	11	0	-	-	0	0	+	0	+	+	1,91	1,98	1,97
11	21	4	0	+	-	0	0	-	0	+	+	1,39	1,37	1,41
12	46	12	0	-	+	0	0	-	0	+	+	1,53	1,59	1,57
13	03	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,49	1,43	1,47
14	60	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,41	1,40	1,45
15	39	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,43	1,41	1,44

В результаті розрахунків коефіцієнтів регресії отримана математична модель другого порядку в наступному вигляді:

$$y = 1,4367 - 0,0404x_1 - 0,2246x_2 - 0,1483x_3 - 0,0733x_{12} + 0,0025x_{13} + 0,0358x_{23} - 0,021x_1^2 + 0,0144x_2^2 + 0,0025x_3^2. \quad (1)$$

Після порівняння абсолютних значень коефіцієнтів регресії з абсолютною величиною їх довірчого інтервалу приходимо до висновку, що істотний вплив на показник оптимізації мають всі фактори.

Статистичний аналіз рівняння (1) показав, що модель адекватна оскільки $F_{розн} = 2,0246 \leq F_{табл} = 2,12$ і коефіцієнти значущі з 95%-ю вірогідністю.

Для використання рівняння регресії (1) як розрахункової формули і інтерпретації результатів дослідів проводили його розкодування, в результаті чого розкодоване рівняння регресії процесу подрібнення зернових кормів в рідині має наступний вигляд

$$M_n = 1,8736 + 191n_1 - 0,0052n_2 - 0,023t - 3,665n_1n_2 + 0,083n_1t + 0,002n_2t - 5250n_1^2 + 0,00n_2^2 + 1,111t^2. \quad (2)$$

Рівняння регресії (2) в розкодованому вигляді дозволяє визначити розрахунковим шляхом величину модуля помелу зерна при приготуванні гомогенної кормової суміші в рідині, при різних значеннях розглянутих факторів, які знаходяться в області експерименту. Рівняння регресії (2) може бути використане при конструюванні машини для приготування гомогенної кормової суміші і для вибору її конструктивно-режимних параметрів.

Для визначення значень факторів, що забезпечують оптимальне протікання робочого процесу подрібнення зернових кормів в рідині, складаємо систему диференціальних рівнянь, що представляють частинні похідні по кожному з трьох факторів. Система диференціальних рівнянь, отримана з рівняння (1), має вигляд

$$\begin{aligned} \frac{\partial y}{\partial x_1} &= -0,0404 - 0,0733x_2 + 0,0025x_3 - 0,042x_1 = 0; \\ \frac{\partial y}{\partial x_2} &= -0,2246 - 0,0733x_1 + 0,0358x_3 + 0,0288x_2 = 0; \\ \frac{\partial y}{\partial x_3} &= -0,1483 + 0,0025x_1 + 0,0358x_2 + 0,005x_3 = 0. \end{aligned} \quad (3)$$

Прирівнюючи до нуля частинні похідні і вирішуючи систему щодо невідомих, визначили оптимальні значення факторів: $x_1=45,08$; $x_2=21,75$; $x_3=-103,54$. З отриманих даних видно, що вибраний центр експерименту розташований поблизу від особливої точки області експерименту, що представляє оптимальне поєднання факторів. Оптимальне значення критерію оптимізації при цьому склало – $M_n=1,16$ мм.

Для забезпечення інтерпретації отриманих результатів дослідження при вивченні поверхні відгуку був використаний метод двомірних перетинів. Побудова двомірних перетинів функції відгуку виконувалася наступним чином. У отримане рівняння регресії (1) підставлялися закодовані значення всіх факторів, окрім будь-якого одного, причому, в першу чергу, досліджувалися ті перетини, які мають найбільш практичне значення. Далі в отриманому виразі визначався центр поверхні відгуку і проводилося канонічне перетворення

моделі другого порядку. Після канонічного перетворення визначався тип поверхні відгуку і проводився графоаналітичний аналіз отриманого виразу.

Поверхня відгуку та її двомірний перетин, що описується рівнянням (1) по факторах, частота обертання шнека з ножем первинної ступені подрібнення і частота обертання ножа вторинної ступені подрібнення представлені на рисунку 1, а само рівняння в канонічній формі запишеться

$$Y - 1,3804 = -0,044x_1^2 + 0,0374x_2^2. \quad (4)$$

Кут повороту нових координатних осей в центрі поверхні відгуку для нашого випадку: $\alpha = 32,111^\circ$.

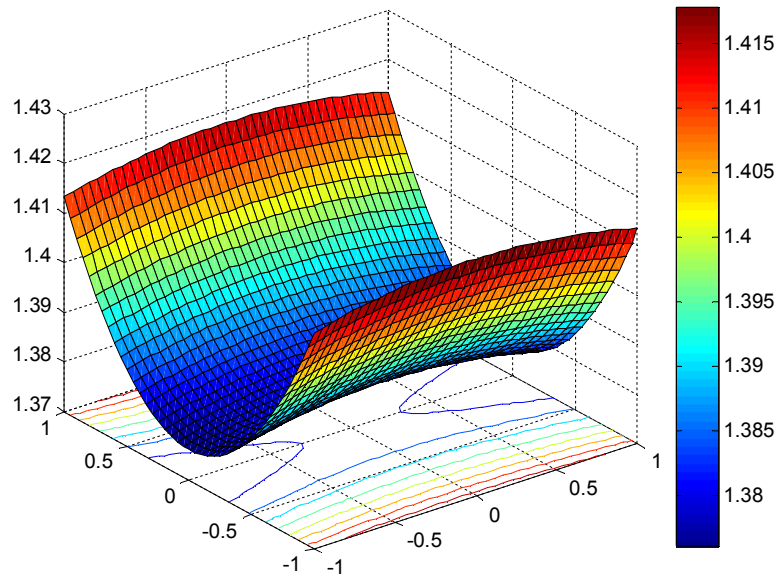

Рисунок 1 - Графік поверхні відгуку і її двомірний перетин, що характеризує залежність модуля помелу при $x_3 = 0$

Із рисунка 1 слідує, що мінімальне значення показника залежності коефіцієнта модуля помелу при приготуванні гомогенної кормової суміші із зерна в даному перетині поверхні відгуку $M_n = 1,380 \text{ мм}^4$ і має місце при частоті обертання шнека з ножем первинної ступені подрібнення $n_1 = 104 \text{ об/хв}$, частота обертання ножа вторинної ступені подрібнення $n_2 = 1380 \text{ об/хв}$.

Також заслуговує уваги і має практичне значення при роботі машини для приготування гомогенної кормової суміші із зерна двомірний перетин поверхні відгуку, що характеризує залежність коефіцієнта модуля помелу залежно від частоти обертання шнека з ножем первинної ступені подрібнення і час проведення подрібнення.

Поверхня відгуку і її двомірний перетин, що описується рівнянням (1) по факторам, частота обертання шнека з ножем первинної ступені подрібнення і час проведення подрібнення представлені на рисунку 2, а само рівняння в канонічній формі запишеться

$$Y + 0,7494 = -0,0211x_1^2 + 0,0026x_2^2. \quad (5)$$

Кут повороту осей координат в центрі поверхні відгуку для даного випадку рівний: $\alpha = -3,0362^\circ$.

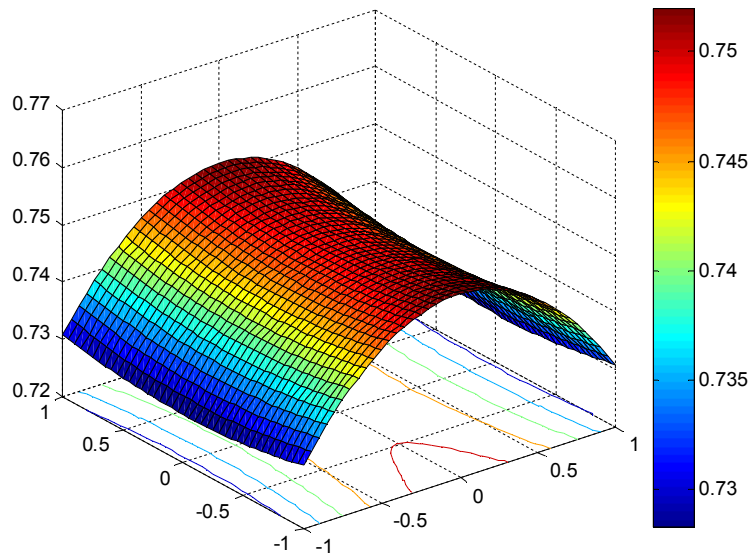

Рисунок 2 - Графік поверхні відгуку і її двомірний перетин, що характеризує залежність модуля помелу зерна в рідині при $x_2 = 0$

З рисунку 2 видно, що максимальне значення коефіцієнта модуля помелу зерна в рідині в даному перетині поверхні відгуку рівне – $M_n = 0,7494$ мм і має місце при частоті обертання шнека з ножом первинної ступені подрібнення $n_1 = 150$ об/хв і часу проведення подрібнення $t = 78$ с.

Поверхня відгуку і її двомірний перетин, що описується рівнянням (1) по факторам, частота обертання ножа вторинної ступені подрібнення і часу проведення подрібнення представлені на рисунку 3, а само рівняння в канонічній формі запишеться

$$Y - 0,7778 = -0,0211x_1^2 + 0,0026x_2^2 \quad (6)$$

Кут повороту осей координат в центрі поверхні відгуку для даного випадку рівний: $\alpha = 35,8065^\circ$.

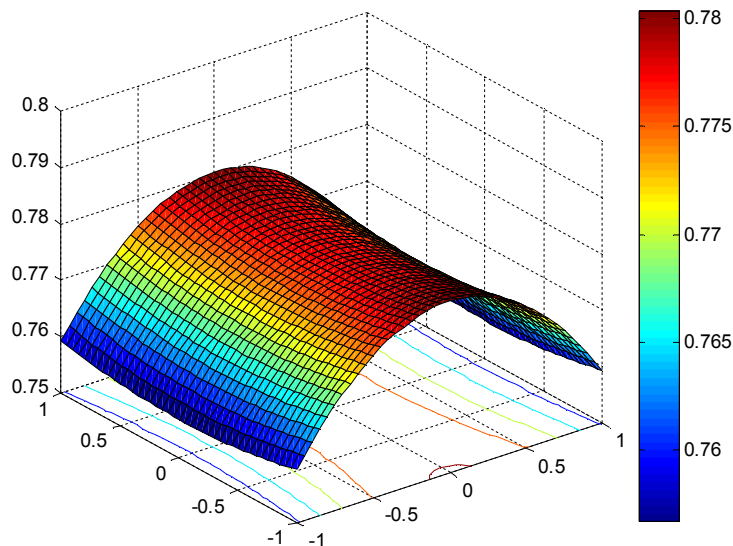

Рисунок 3 - Графік поверхні відгуку і її двомірний перетин, що характеризує модуля помелу зерна в рідині при $x_1=0$

З рисунка 3 видно, що мінімальне значення коефіцієнта модуля помелу зерна в рідині в даному перетину поверхні відгуку рівне $M_n=0,7778$ мм і має місце при частоті обертання ножа вторинної ступені подрібнення $n_2=1720$ об/хв. і часі проведення подрібнення $t = 78$ с.

Висновки

1. Проведені експериментальні дослідження дозволи встановити вплив конструктивних, кінематичних, технологічних параметрів і механіко-технологічних властивостей зерна на якість перебігу процесу приготування гомогенної кормової суміші із зерна.

2. Застосування методики планування багатофакторного експерименту дало можливість встановити:

- взаємозв'язок основних параметрів машини для приготування гомогенної кормової суміші із зерна і режимів її роботи в вигляді рівняння регресії (1), а його статистичний аналіз підтвердив гіпотезу про адекватність моделі другого порядку, оскільки розрахункове значення критерію Фішера менше табличного $F_{розр} = 2,0246 \leq F_{табл} = 2,12$;

- оптимальне співвідношення між конструктивно-режимними параметрами розробленої машини для приготування гомогенної кормової суміші із зерна при найменшому коефіцієнті модуля помелу зерна в рідині: частоті обертання шнека з ножом первинної ступені подрібнення $n_1= 150$ об/хв.; частоті обертання ножа вторинної ступені подрібнення $n_2=1720$ об/хв. і часу проведення подрібнення $t=78$ с.

Список використаних літературних джерел

1. Шаршунов, В.А. Биохимические и биофизические предпосылки для внедрения технологий углубленной переработки сырья при производстве комбикормов [Текст] / В.А. Шаршунов, А.В. Червяков, С.В. Курзенков // Известия Академии аграрных наук Республика Беларусь. – 1999. - №12. С. 6-10.

2. Хохрин, С.Н. Корма и кормление животных. [Текст] / С.Н. Хохрин - М.: Лань, 2002. - 512 с.

3. Фролов, С.В. Механизм гомогенизации применительно к молочно-растительным смесям [Текст] / С.В. Фролов, Т.П. Арсеньева, В.Е. Куцакова // Хранение и переработка сельхозсырья. – 2001. - №8 – С.11-14.

4. Кондратов, А.В. Совершенствование процесса и аппарата с использованием кавитационного эффекта для измельчения комбинированных рыбопродуктов [Текст]: автореф. дис. канд. техн. наук: 05.18.12 / Кондратов Аркадий Владимирович; Санкт-Петербургский государственный университет низкотемпературных и пищевых технологий. - Санкт-Петербург, 2008. - 24 с.

5. Артемасов, В.В. Интенсификация процессов гомогенизации диспергирования при получении жидких комбинированных продуктов [Текст]: автореф. дис. канд. техн. наук: 05.18.12 / Артамасов Валерий Валерьевич;

Кемеровский технологический институт пищевой промышленности. - Кемерово, 2004. - 22 с.

6. Чечко, С.Г. Разработка и исследование центробежного смесителя-диспергатора периодического действия для получения дисперсных комбинированных продуктов [Текст]: автореф. дис. канд. техн. наук: 05.18.12 / Чечко Сергей Геннадьевич; Кемеровский технологический институт пищевой промышленности. - Кемерово, 2009. - 21 с.

7. Кузнецов, М.Г. Моделирование процесса мокрого измельчения сельскохозяйственного сырья [Текст]: автореф. дис. канд. техн. наук: 05.20.01 / Кузнецов Максим Геннадьевич; Казанская государственная сельскохозяйственная академия. - Казань, 2004. - 23 с.

8. Соляник, М.Б. Удосконалення технології виробництва гомогенних кормових суспензій та ефективність їх використання при відгодівлі свиней [Текст]: автореф. дис. канд. техн. наук: 06.02.04 / Соляник Микола Борисович; Херсонський державний аграрний університет. - Херсон, - 2007. - 24 с.

9. Пат. 73370 UA, МПК В02С 7[Текст]/ /02, А01F 29/00. Подрібнювальний пристрій для приготування рідких кормів / Дзюба Н.А., Дзюба А.І., Троянов М.М., Нанка О.В., Бойко І.Г.; заявники і патентовласники Дзюба Н.А., Дзюба А.І., Троянов М.М., Нанка О.В., Бойко І.Г. - №2003032165; заявл.12.03.03; опубл. 15.07.05, Бюл. № 7.

10. Мельников, С.В. Планирование эксперимента в исследованиях сельскохозяйственных процессов [Текст] / Мельников С.В., Алешкин В.Р., Роцин П.М. – Л.: Колос, 1980. – 168 с.

Аннотация

Результаты экспериментальных исследований процесса приготовления гомогенной кормовой смеси

Меринец Н.А., Бойко И.Г.

В результате выполнения многофакторного эксперимента получено уравнение регрессии, которое описывает технологический процесс измельчения зерновых кормов в жидкости, определены оптимальные параметры факторов, которые влияют на качество измельчения и построены поверхности откликов и их двухмерные сечения, которое характеризует неравномерность коэффициента модуля помола зерна в жидкости.

Abstract

Results of experimental researches of process of preparation of homogeneous forage mixture

N. Merinec, I. Boyko

As a result of implementation of multivariable experiment equalization of regression, which describes the technological process of grinding down of corn forages in a liquid, is got, the optimum parameters of factors which influence on quality of grinding down and the surfaces of responses and their двухмерные

sections are built are certain, which characterizes the unevenness of coefficient of the module of grade of grain in a liquid.